

RIBOTA ĮPĖDINIŲ ATSAKOMYBĖ UŽ PALIKĖJO SKOLAS

Danguolė Bublienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros lektorė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: Danguole.bubliene@tf.vu.lt

Eglė Čaplinskienė

Lietuvos notarų rūmų konsultantė
Olimpiečių g. 4, LT-09200 Vilnius
Tel. (+370 5) 261 47 57
El. paštas: Egle.caplinskiene@gmail.com

Straipsnyje aptariamos ribotos įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas reglamentavimo Lietuvoje problemos, o būtent siekiama atsakyti į klausimus: Lietuvoje nustatytoji ribota įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas yra atsakomybė tik paveldėtu turtu ar paveldėto turto verte; ribota įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas yra solidari ar dalinė. Analizuojant šiuos klausimus pateikiamas palyginti Latvijos, Lenkijos, Estijos, Olandijos, Vokietijos, Anglijos, Ispanijos, Prancūzijos atitinkamos srities reguliavimas.

In this article the problems of the Lithuanian regulation of the limited liability of the successors for the debts of the bequeather are analyzed. The article aims to answer the question whether the limited liability of the successors for the debts of the bequeather in Lithuania is limited to the inherited property or to the value of the inherited property as well as the question whether the limited liability of the successors for the debts of the bequeather is solidary or partial. While analyzing the problems, the regulation of Latvia, Poland, Estonia, the Netherlands, Germany, England, Spain, and France are analyzed for comparison reasons.

Įvadas

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti ribotos įpėdinių atsakomybės už palikėjo¹ skolas reglamentavimo Lietuvoje problemas. Iškeltas tikslas įgyvendinamas vykdant šiuos uždavinius: a) išanalizuoti, ar Lietuvoje nustatytoji ribota įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas yra atsakomybė tik paveldėtu turtu ar paveldėto turto verte; b) nagrinėti, ar ribota įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas yra solidari ar dalinė; c) pateikti šių

problemų sprendimo siūlymų. Nors akivaizdu, kad problemų, susijusių su ribotosios įpėdinių atsakomybės taikymu, yra ir daugiau, pavyzdžiui, problemos, susijusios su turto apyrašo sudarymu, tačiau tai būtų jau atskiرو tyrimo dalykas.

Nurodyti uždaviniai įgyvendinami naudojant lingvistinį, sisteminę analizę, loginį, lyginamosios analizės metodus. Lyginamuoju aspektu detaliau nagrinėjamas Latvijos, Lenkijos, Estijos, Olandijos, Vokietijos, Anglijos, Ispanijos, Prancūzijos teisinis paveldėjimo srities reguliavimas. Paveldėjimo teisės problemos nėra populiari tema tarp teisės mokslininkų. Šiais

¹ Šiame straipsnyje sąvoka „palikėjo skolas“ yra suprantama plačiai – tiek paties palikėjo skolas, tiek skolas, kurios atsiranda po palikėjo mirties ir yra laikomos palikimo skolomis.

klausimais yra išleistas doc. A. Vileitos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau Civilinis kodeksas arba CK) penktosios knygos komentaras² bei V. Gaivenio ir A. Valiulio „Turto paveldėjimas“³. Šiuose leidiniuose įpėdinių atsakomybei daug dėmesio neskiriama. Taip pat išleistas Vilniuje vykusios tarptautinės konferencijos paveldėjimo teisės tema medžiagos leidinys⁴. Šiuo straipsniu ypač siekiama inicijuoti diskusijas šioje srityje. Rengiant straipsnį buvo nagrinėjami užsienio valstybių teisės aktai, reglamentuojantys įpėdinių atsakomybės klausimus, taip pat Lietuvos ir užsienio teisės mokslininkų šios srities darbai.

1. Užsienio valstybių įpėdinių ribotos atsakomybės sistemos

Užsienio valstybėse žinomos dvi pagrindinės įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemos (vertinant kreditorių galimybės patenkinti savo reikalavimus požiūriu): *cum viribus hereditatis*, kai kreditoriai gali patenkinti savo reikalavimus tik iš paveldėto turto; *pro viribus hereditatis* – kai kreditoriai gali patenkinti savo reikalavimus ne tik iš paveldėto, bet ir iš asmeninio įpėdinio turto, tačiau tik neviršijant paveldėto turto vertės. *Cum viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės ribojimo sistemos pavyzdžiai yra Olandija, Vokietija ir Ispanija⁵, *pro viribus*

hereditatis – Austrija, Latvija, Lenkija, Estija, Prancūzija. Akivaizdu, kad *pro viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės sistema Europos valstybėse dominuoja. Pažymėtina, kad Anglijos sistema yra labai specifinė. Nors ją būtų galima priskirti *cum viribus hereditatis* sistemai, tačiau esminis skirtumas nuo Olandijos, Vokietijos ir Ispanijos sistemų yra tas, jog Anglijos paveldėjimo sistema priskirtina ekonominio vieneto, bet ne universalaus paveldėjimo sistemai. Anglijoje paveldimas turtas laikomas atskiru ekonominiu vienetu, kurį tvarko testamentą vykdytojas ar administratorius (bet ne įpėdinis), atsakingas už palikėjo skolų sumokėjimą, ir tik likęs turtas perduodamas įpėdiniui.

4. Cum viribus hereditatis sistema

Nustatant įpėdinio atsakomybės apribojimą *cum viribus hereditatis*, įpėdinio interesai užtikrinami suteikiant palikėjo kreditoriams teisę patenkinti savo reikalavimus tik iš paveldimo turto, o įpėdinio turtą, turėtą iki palikimo priėmimo paliekant atskirtą ir nepasiekiamą palikėjo kreditoriams. Būtų galima išskirti tokius *cum viribus hereditatis* sistemos reguliavimo požymius: a) nustatomas palikimo apyrašo sudarymo reikalavimas; b) nustatoma turto likvidavimo (realizavimo) procedūra; c) nustatoma kreditorių informavimo ir jų sąrašo suda-

² VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė. Justitia, 2003, Nr. 1–2 (43–44); 2003, Nr. 3–4 (45–46); 2003, Nr. 5 (47).

³ GAIVENIS, Vytautas; VALIULIS, Algirdas. *Turto paveldėjimas*. Vilnius: Justitia, 1998.

⁴ Paveldėjimo teisės europeizacijos perspektyvos – link Europos testamentų. Konferencijos, vykusios 2009 m. gruodžio 15 d. Vilniuje, medžiaga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

⁵ Šiuo atveju į sistemą nepatenka atvejai, kai *cum*

viribus hereditatis sistema nustatoma tik tam tikrais atvejais, pvz., Lenkijoje. Kadangi Lenkijoje įpėdinis laikomas priėmusiu palikimą nuo palikimo atsiradimo momento ir aktyvūs įpėdinio veiksmai būtini tik palikimo atsisakant, įstatymų leidėjas, siekdamas apsaugoti įpėdinių asmeninį turtą iki jų apsisprendimo dėl palikimo atsisakymo (ar ne), nustato įstatyminių įpėdinių atsakomybės apribojimą paveldimu turtu (*cum viribus hereditatis*). Atkreiptinas dėmesys, kad šiuo atveju turtas neprivalo būti likviduotas.

rymo procedūra; d) nustatomas apribojimas įpėdiniams disponuoti turtu ir (arba) palikimą sudarančio turto atskyrimas nuo įpėdinių turto; e) turtas, likęs atsiskaičius su kreditoriais, yra perduodamas įpėdiniui.

Palikimo apyrašo *cum viribus hereditatis* sistemoje tikslas – nustatyti paveldimą turtą ir atitinkamai jį atskirti nuo įpėdinio asmeninio turto, turėto iki palikimo atsiradimo, ir patenkinti kreditorių reikalavimus iš šio turto⁶. Paprastai apyraše nurodomas paveldimas turtas ir palikėjo skolas.

Kadangi palikimo kreditoriams nesuteikiama galimybė patenkinti reikalavimus iš asmeninio įpėdinio turto, siekiant apginti palikimo kreditorių interesus, teisės aktų nustatomi apribojimai įpėdiniui disponuoti paveldimu turtu iki atsiskaitymo su kreditoriais. Pavyzdžiui, Olandijos civilinio kodekso (toliau Olandijos CK) ketvirtos knygos 211 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas įpėdiniams be likvidatoriaus sutikimo ar apylinkės teismo leidimo disponuoti palikimą sudarančiu turtu ar savo dalimi. Vokietijos civilinio kodekso (toliau Vokietijos CK) [4] 1984 straipsnyje nurodyta, kad, nustačius paveldimo turto administravimą, įpėdinis netenka teisės valdyti paveldimą turtą ar disponuoti juo.

Ribojant atsakomybę paveldėtu turtu, teisės aktuose nustatoma kreditorių informavimo ir jų sąrašo sudarymo bei turto

realizavimo procedūra. Pavyzdžiui, Olandijos CK [10] detalai reglamentuojama palikėjo skolinių įsipareigojimų vykdymo iš paveldimo turto tvarka⁷. Ispanijoje taip pat yra skiriama dėmesio turto likvidavimo procedūroms⁸: turtas yra inventorizuojamas ir nustatoma jo vertė, taip pat nustatomos skolos, kurios yra atimamos iš bendrojo

⁷ Olandijos CK numatyta, kad palikėjo turtas turi būti realizuojamas pagal Civilinio kodekso nuostatas, kai bent vienas iš įpėdinių priėmė palikimą pagal apyrašą, nebent yra atstovas, įgaliotas vykdyti mokėtinus įsipareigojimus ir testamentinę išskirtinę, ir jis gali įrodyti, kad palikėjo turto pakanka padengti visas mokėtinas palikėjo turto skolas (4 knygos 202 str. 1 d). Paveldimam turtui administruoti ir realizuoti skiriamas likvidatorius. Olandijos civilinio kodekso 4 knygos 195 straipsnyje numatyta, kad likvidatoriais yra įpėdiniai. Įpėdiniai įgyvendina likvidatoriaus teises kartu, jei teismas nenurodė kitaip, bet, jei reikia, kiekvienas nepriklausomai nuo kitų gali atlikti veiksmus, reikalingus turtui išlaikyti ir išsaugoti, ir veiksmus, kurių negalima atidėti (4 knygos 198 str.) Likvidatorių gali paskirti ir teismas, jei to prašo įpėdinis arba kitais CK 4 knygos 203 straipsnio 1 dalyje numatytais atvejais. Teismas likvidatoriumi gali paskirti įpėdinį, testamentą vykdytoją ar kitą asmenį. Teismo paskirtas likvidatorius turi teisę į atlyginimą, kurį nustato teismas prieš sudarant pinigų paskirstymo sąrašą. Likvidatorius viešu kvietimu prašo palikėjo kreditorių pareikšti savo reikalavimus. Likvidatoriui žinomi kreditoriai informuojami ir laiškais. Pagal gautą informaciją sudaromas kreditorių reikalavimų ir jų tenkinimo eiliškumo sąrašas, su kuriuo gali susipažinti kreditoriai, įpėdiniai ir testamentinės išskirtinės gavėjai. Sudarius kreditorių reikalavimų ir jų tenkinimo eiliškumo sąrašą, paveldimas turtas realizuojamas, sudaromas gautų pinigų paskirstymo sąrašas ir vadovaujantis juo išmokami pinigai kreditoriams. Siekiant nepažeisti įpėdinio interesų, pagal Olandijos civilinio kodekso 4 knygos 215 straipsnio 1 dalį likvidatorius įpareigojamas realizuoti ir paversti pinigais tik tiek palikėjo turto, kiek reikės palikėjo skoloms padengti. Be to, likvidatorius įpareigotas kiek įmanoma tartis su įpėdiniais dėl to, kurį turtą realizuoti ir koku būdu. Jei įpėdinis prieštarauja, kad būtų realizuotas konkretaus turto objektas, jis gali kreiptis į teismą dėl šio klausimo sprendimo.

⁸ Ispanijoje galutinis *cum viribus hereditatis* sistemos rezultatas yra turto paskirstymas įpėdiniams. Atitinkamai skiriami tokie turto paskirstymo etapai: 1) apyrašas; 2) vertinimas; 3) paskirstymas; 4) likvidavimas; 5) dalių apskaičiavimas; 6) turto perdavimas įpėdiniams [8, Spain, p. 267].

⁶ Ispanijos teisės doktrinoje yra nurodoma, kad teisė į paveldimo turto apyrašą turi įpėdiniui tokias pasekmes: 1) įpėdinis nėra atsakingas sumokėti palikėjo skolas ir kitus įsipareigojimus, išskyrus tiek, kiek iš palikimo galima jas padengti; 2) įpėdinis išlaiko palikimo atžvilgiu visas teises ir veiksmus, kuriuos jis turi ar galėtų atlikti mirusiojo atžvilgiu; 3) įpėdinio asmeninis turtas neturi būti painiojamas su palikimo turtu siekiant išvengti palikimo sudarančio turto pažeidimo [8, Spain, p. 265].

turto, taip yra nustatomas grynasis paskirstytinas turtas; likusi turto suma yra vadinama likvidžia palikimo verte (angl. *liquid value of the inheritance*), kuri atitinkamai gali būti padalijama įpėdiniais. Su visais žinomais kreditoriais turi atsiskaityti administratorius, bet jei lieka skolų, kurios nebuvo sumokėtos prieš turto paskirstymą kreditoriams, atitinkamas turtas yra atidedamas.

Vokietijoje įpėdinio atsakomybė gali būti apribojama paveldimu turtu nustatant paveldimo turto administravimą arba taikant nemokumo procedūras (Vokietijos CK 1975 str.). Vokietijos teisinio reguliavimo ypatumas yra tas, kad sudaryti paveldimo turto apyrašą yra įpėdinio teisė ir ji savaime įpėdinio atsakomybės neriboja. Tačiau jei apyrašo pareikalauja palikimo kreditorius, tada sudaryti apyrašą tampa įpėdinio pareiga ir, jo nesudarius nustatytu terminu, įpėdinio atsakomybė tampa neribota (Vokietijos CK 1994 str.). Vokietijoje CK 1985 straipsnyje nurodoma, kad administratoriaus pareiga yra paveldimo turto administravimas ir palikėjo kreditorių reikalavimų patenkinimas iš paveldimo turto.

B. Pro viribus hereditatis sistema

Apribojus įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas *pro viribus hereditatis*, įpėdinio atsakomybė taip pat yra ribota, tačiau jos ribos yra ne paveldimas turtas, o paveldimo turto vertė. Būtų galima išskirti tokius šios sistemos bruožus: 1) paprastai nustatomas palikimo apyrašo sudarymo reikalavimas (tik šiuo atveju turto apyrašo sudarymo tikslas yra šiek tiek kitas, palyginti su *cum viribus hereditatis* sistema) arba kitaip

nustatoma turto vertės fiksavimo tvarka; 2) skirtingai nuo *cum viribus hereditatis* sistemos, nenustatomi apribojimai įpėdiniais disponuoti paveldimu turtu; 3) draudimas kreditoriams reikšti reikalavimus, kol bus padarytas apyrašas; 4) nenustatomas reikalavimas likviduoti paveldimą turtą, kad būtų padengtos palikėjo skolos. Taip ribojant atsakomybę, taip pat sudaromas turto apyrašas, tačiau didesnę reikšmę įgyja jame nurodyta vertė, nes būtent ji nustato įpėdinio atsakomybės ribas. Kitaip tariant, palikimo apyrašo sudarymo tikslas yra nustatyti ir fiksuoti turto vertę. Teisės aktai gali reglamentuoti, kuriuo momentu nustatoma paveldimo turto vertė, nustatanti įpėdinio atsakomybės ribas, tačiau taip daroma ne visada. Pavyzdžiui, Estijos paveldėjimo įstatymo [6] 139 straipsnio 5 dalyje nurodyta, kad apyraše nurodomi visi paveldimi daiktai, teisės ir pareigos, esančios palikimo atsiradimo metu, jų aprašymas ir vertinimas. Taigi turto vertė fiksuojama tokia, kokia buvo palikimo atsiradimo momentu. Latvijos įstatymai nenumato, kuriuo momentu fiksuojama paveldimo turto vertė, kuri apriboja įpėdinio atsakomybę.

Kadangi įpėdinis gali patenkinti kreditorių reikalavimus iš savo asmeninio turto, turėto iki paveldėjimo, tai turtas neprivalo būti realizuotas ir atitinkamai teisės aktuose neregamentuojama turto realizavimo tvarka. Atitinkamai nagrinėtų valstybių (Latvijos, Estijos) teisės aktai nenustato įpėdiniui disponavimo paveldimu turtu ribojimų, juose taip pat nėra specialių palikimo kreditorių interesų gynimo nuostatų.

Atsižvelgiant į tai, kad kol nesudarytas apyrašas, nėra aiški paveldimo turto vertė, apyrašo rengimo laikotarpiu kreditoriams

draudžiama reikšti reikalavimus įpėdiniams arba įpėdiniams suteikiama teisė atsisakyti tenkinti kreditorių reikalavimus. Toks draudimas įtvirtintas Latvijos civilinio įstatymo [5] 710 straipsnyje, teisė atsisakyti tenkinti kreditorių reikalavimus, kol bus sudarytas apyrašas ar sueis terminas jam sudaryti, įtvirtinta Estijos paveldėjimo įstatymo 135 straipsnio 1 dalyje.

2. Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas Lietuvoje: *cum viribus hereditatis* ar *pro viribus hereditatis*?

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas [1] leidžia riboti įpėdinių atsakomybę už palikėjo skolas. *Įpėdinių atsakomybės ribojimo būdai* aptarti Civilinio kodekso 5.53 (palikimo priėmimas pagal apyrašą), 5.55 kartu su 5.65 (palikimo administravimas)⁹, 5.62 (ribota valstybės atsakomybė)¹⁰ straipsniuose. Pagrindinis įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas ribojimo būdas yra palikimo priėmimas pagal apyrašą.

Civilinio kodekso 5.53 straipsnyje, reguliuojančiame galimybę riboti įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas pagal palikimo priėmimo būdą, numatyta, kad įpėdinis, priėmęs palikimą pagal antstolio sudarytą apyrašą, už palikėjo skolas atsako tik *paveldėtu turtu* (išskirta mūsų). Doc. A. Vileita nurodo, kad „savo ruožtu palikimo priėmimas pagal apyrašą riboja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąja turto verte, nes šio straipsnio

1 dalyje nustatyta, kad įpėdinis, priėmęs palikimą pagal apyrašą, atsako už palikėjo skolas tik paveldėtu turtu“ [11, p. 30]. Taigi paveldėjimo normų komentaro autorius aiškiai nurodo, kad sąvoką *paveldėtu turtu* jis supranta kaip sąvoką *tikrąja turto verte*. Tokią autoriaus nuomonę galima įžvelgti ir komentuojant CK 5.52 straipsnį. Šio straipsnio komentare autorius nurodo, kad „šiam straipsnyje palikėjų atsakomybės klausimas sprendžiamas kitaip negu 1964 m. CK, kur 594 str. buvo nustatyta, kad priėmęs palikimą įpėdinis už palikimo skolas atsako tikrąja paveldėto turto verte, o jeigu įpėdinių yra keletas, tai kiekvienas atsako proporcingai gautai palikimo daliai“ [11, p. 29]. Komentuodamas CK 5.53 straipsnį autorius nenurodo, kad šiuo atveju yra pasirinktas kitoks įpėdinių atsakomybės principas, negu buvo numatyta 1964 m. CK. Galima daryti išvadą, kad komentaro autorius laikosi nuomonės, jog buvo paliktas tas pats reglamentavimo principas kaip ir 1964 m. CK. Akivaizdu, kad vienokia yra teisės normos gramatinė išraiška, o kitaip atskleidžiama šios normos esmė autoriaus, kuris ir dalyvavo rengiant Civilinio kodekso projektą.

Negana to, akivaizdu ir tai, kad teismų praktikoje taip pat nėra suvokiama, kokia įpėdinių atsakomybės sistema yra nustatyta Lietuvos teisės sistemoje, kartu net nėra daromas skirtumas tarp *cum viribus hereditatis* ir *pro viribus hereditatis* sistemų¹¹.

⁹ Toliau šiame straipsnyje nagrinėjamas tik CK 5.55 straipsnyje nustatytas reguliavimas.

¹⁰ Šiame straipsnyje dėl jo apimties nėra detalios nagrinėjama valstybės kaip įpėdinės atsakomybės specifi-
fika.

¹¹ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2011 m. kovo 14 d. nutartyje c. b. Nr. 3k-3-108/2011 B.M. v. E. Ž. ir M. Ž. nurodė, kad „Įpėdinis priima visą palikimą besąlygiškai, t. y. ir visas palikėjo reikalavimo reikalavimo teises ir pareigas. Pažymėtina, kad įpėdiniui (įpėdiniams) kartu su paveldėtu turtu pereina ir pareiga atsakyti už palikėjo skolas, priklausomai nuo palikimo priėmimo būdo visu savo turtu arba tik paveldėtu turtu

Siekiant išsiaiškinti Lietuvos CK normas, reguliuojančias įpėdinių atsakomybę už palikėjo skolas, toliau jos analizuojamos įstatymų leidėjo ketinimų (A), lingvistiniu (B) ir sisteminiu (C) metodais.

A. Įstatymų leidėjo ketinimų principas

CK penktosios knygos projekto aiškinamajame rašte [7] neatskleidžiama šių normų esmė ir jos plačiau neaiškinamos. Minėtame aiškinamajame rašte nurodyta, kad „skirtingai nuo dabar galiojančio Civilinio kodekso, projekte numatoma, kad įpėdinis, priėmęs palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui, atsako už palikėjo skolas visu savo turtu. Palikėjo skolos padengiamos tik iš palikimo trimis atvejais: kai palikimas priimamas pagal teismo antstolio sudarytą turto apyrašą, kai įpėdinis, priėmęs palikimą, kreipiasi į palikimo atsiradimo vietos apylinkės teismą su prašymu paskirti palikimo administratorių, taip pat kai sudaromas turto apyrašas palikimo administravimo nesteigimo arba panaikinimo atveju“ [7]. Nurodymas aiškinamajame rašte, kad palikėjo skolos padengiamos tik iš

palikimo, lyg suponuoja mintį, kad Civiliniame kodekse buvo ketinama nustatyti *cum viribus* atsakomybės institutą, tačiau plačiau įpėdinių atsakomybė neaiškinama, todėl vis dėlto iš Civilinio kodekso parengiamųjų dokumentų nėra aiškus įstatymų leidėjo ketinimas ir būtina teisės normą analizuoti ir kitais teisės normos aiškinimo būdais.

B. Lingvistinis normos aiškinimas

Minėta, kad CK 5.53 straipsnio 1 dalyje apibrėžiant įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas, kai palikimas priimamas pagal apyrašą, yra vartojama gramatinė konstrukcija „paveldėtu turtu“. Žodžiai „paveldėtu turtu“ reikštų, jog kreditoriaus reikalavimai turėtų būti tenkinami tik iš paveldėto turto, o ne iš paveldėto turto vertės. Vertinant gramatiniu požiūriu įdomu, kad įstatymų leidėjas vartoja skirtingas konstrukcijas tai pačiai idėjai reglamentuoti. CK 5.55 straipsnio 1 dalyje, reglamentuojant palikimo administravimo nustatymą, taip pat numatytas atvejis, kai taikoma ribota įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas. Numatyta, kad „tokiu atveju palikėjo skolos dengiamos tik iš palikimo“. Tačiau nei vienoje, nei kitoje įstatymų leidėjo vartojamoje konstrukcijoje nekalbama apie tai, kad esant ribotai atsakomybei įpėdinis yra atsakingas ir savo asmeniniu turtu arba, kitaip tariant, įpėdinis atsako paveldėto turto verte ar palikimo verte. Nei vienoje, nei kitoje gramatinėje normos konstrukcijoje nevartojamas žodis „vertė“. Tačiau CK 5.62 straipsnio 3 dalies nuostatos aiškiai nurodo į *pro viribus hereditatis* sistemą: „valstybė atsako už palikėjo skolas neviršydama jai perėjusio paveldėto turto *tikrosios vertės* (išskirta mūsų)“.

(CK 5.1 straipsnio 2 dalis, 5.52 straipsnis, 5.53 straipsnio 1 dalis). Palikimo apyrašas sudaromas tiek palikėjo kreditorių, tiek įpėdinių interesais; jį sudarius, nustatoma palikimo sudėtis. Palikimo apyrašas riboja įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąja paveldėto turto verte (CK 5.53 straipsnio 1 dalis). Tuo atveju, kai įpėdinių yra keletas, kiekvienas iš jų palikimą priima individualiai, tačiau, jei bent vienas iš įpėdinių palikimą priima pagal apyrašą, tai visi kiti įpėdiniai, nesvarbu, koku būdu priėmė palikimą, laikytini priėmusiais palikimą pagal apyrašą ir už palikėjo skolas atsako tik paveldėtu turtu (CK 5.53 straipsnio 1 dalis). Tai lemia ir ta aplinkybė, kad įpėdinis, priėmęs palikimą tuo atveju, kai yra keli įpėdiniai, tampa dalinės nuosavybės bendraturčiu, t. y. įgyja nuosavybės teisės dalį į kiekvieną palikimo sudėtyje esantį daiktą, atitinkamą dalį teisių ir pareigų, atsiradusių iš palikėjo prievolinių teisinių santykių“.

Siekiant palyginti reikėtų įvertinti ir iki 2001 m. galiojusio Civilinio kodekso [2] normų gramatinę išraišką. Šio kodekso 594 straipsnyje numatyta, kad „priėmusysis palikimą įpėdinis atsako už palikėjo skolas jam perėjusio paveldėto turto *tikrosios vertės* (išskirta mūsų) ribose“. 1964 m. CK normos gramatinė išraiška aiškiai suponuoja išvadą, kad Lietuvoje galiojo *pro viribus hereditatis* įpėdinių atsakomybės sistema. Be to, 1964 m. CK ne tik kad aiškiai nustato *pro viribus hereditatis* atsakomybės sistemą, bet ir reguliuoja, kokia turto vertė turėtų būti imama¹². Tariant, kad įstatymų leidėjas sąmoningai vartoja žodžius ir gramatinės konstrukcijas norėdamas suteikti joms tokią reikšmę, kokia yra gramatinė normos išraiška, tai aiškiai reikėtų teigti, jog 2000 m. CK įstatymų leidėjas turėjo tikslą įtvirtinti kitokią įpėdinių atsakomybės formą, nei buvo numatyta 1964 m. CK.

Užsienio valstybių teisėje gramatinė normos išraiška aiškiai apibrėžia įpėdinių atsakomybės sistemą¹³. Taigi gramatinė normos analizė leistų daryti išvadą, kad Lietuvoje nustatyta ribota įpėdinio atsakomybė yra *cum viribus hereditatis* sistemos tipo, reiškianti, kad kreditoriaus reikalavimai

gali būti patenkinti tik iš paveldėto turto. O valstybės atsakomybė už palikimo skolas yra akivaizdžiai *pro viribus hereditatis* sistemos tipo, atitinkanti iki 2001 metų galiojusią formulotę¹⁴.

C. Sisteminių normos aiškinimas

Siekiant išsiaiškinti ribotosios įpėdinių atsakomybės už palikimo skolas sistemos pobūdį, svarbu analizuoti ne tik gramatinę teisės normos išraišką, bet ir visas susijusias teisės normas sisteminiu požiūriu. Tokiu būdu siekiama suvokti, ar nustatytas reguliavimas turėtų daugiau *cum viribus hereditatis* ar *pro viribus hereditatis* sistemos bruožų. Sisteminiu normos aiškinimo metodu tikslinga atskirai analizuoti a) bendrąją normą, nustatančią ribotosios įpėdinių atsakomybės pagrindus, b) taip pat specialiąją normą (administravimo nustatymas).

a) Bendroji norma, reguliuojanti įpėdinių ribotąją atsakomybę

Kaip minėta, pagrindinė – bendroji įpėdinių atsakomybės pagrindus nustatanti norma yra CK 5.53 straipsnis – palikimo priėmimas pagal apyrašą¹⁵. Civilinis kodeksas nereguliuoja įpėdinio pareigos atsiskaityti su kreditoriais, kai toks apyrašas yra sudarytas,

¹² 1964 m. CK 594 straipsnyje nurodyta, kad už palikėjo skolas įpėdinis atsako „jam perėjusio paveldėto turto tikrosios vertės ribose“.

¹³ Pavyzdžiui, Estijos paveldėjimo įstatymo 143 straipsnio 1 dalyje tiesiogiai nurodoma, kad, sudarius apyrašą, įpėdinio atsakomybė už palikimo skolas ribojama paveldimo turto verte. Taip pat Latvijos civilinio įstatymo 711 straipsnyje nurodoma, kad įpėdinis atsako už palikėjo skolas tik tiek, kiek yra paveldimo turto vertė. Prancūzijos CK [3] 802 straipsnyje taip pat nurodoma, kad įpėdinio atsakomybė ribojama paveldimo turto verte. Olandijos CK 4 knygos 184 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad palikėjo kreditorių reikalavimai gali būti patenkiami iš palikimą sudarančio turto. Taip pat Vokietijos – CK 1975 straipsnyje nurodoma, kad įpėdinio atsakomybė ribojama paveldimu turto.

¹⁴ Kita vertus, CK penktosios knygos projekto aiškinamajame rašte [7] pateikiant paveldėjimo teisės naujoves (palyginti su iki šiol buvusiu reguliavimu) nenurodoma, jog šiuo atveju yra nustatoma kita sistema nei kad buvo 1964 m. CK.

¹⁵ Šiame straipsnyje reguliuojant ribotąją įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas, apibrėžiama palikimo priėmimo pagal apyrašą procedūra: a) įpėdinis turi kreiptis į teismą; b) teismas paveda antstoliui sudaryti palikimo apyrašą; c) įpėdinis turi pateikti visus duomenis, reikalingus palikėjo turto apyrašui sudaryti; d) numatoma apyrašo duomenų papildymo tvarka; e) numatoma susipažinimo su palikimo apyrašu tvarka; f) apyrašas pateikiamas notariui, kuris juo vadovaudamasis išduoda paveldėjimo teisės liudijimą.

taip pat nenumato tokios atsiskaitymo tvarkos, tai yra nenumato atsiskaitymo terminų, kreditorių informavimo tvarkos, pasekmių, jei kreditoriai neatsiliepia, neišsprendžia likusio turto klausimo, jei su kreditoriais dar nėra atsiskaityta, kartu neišsprendžia įpėdinių teisių disponuoti turtu, iki bus atsiskaityta su kreditoriais, klausimo ir pan.. Vadinasi, tiek nuspręsti dėl atsiskaitymo su kreditoriais termino, tiek dėl paveldėto turto likimo diskrecijos teisę turi įpėdinis. Atitinkamai Civiliniame kodekse nenumatoma jokių specialiųjų pagrindų, kuriais remiantis sandoriai, pagal kuriuos paveldėtas turtas būtų parduotas, galėtų būti pripažinti negaliojančiais. Nei Civiliniame kodekse, nei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nenumatoma ir jokių specialiųjų išieškojimo iš paveldėto turto taisyklių. Taigi, jei įstatymų leidėjas ketino įpėdinio atsakomybę reglamentuoti kaip *cum viribus hereditatis* atsakomybę, turėjo skirti daugiau dėmesio procedūriniais dalykais, taip pat normoms, apsaugančioms kreditorių interesus. Esant dabartiniam reguliavimui neaišku, ar kreditorius galėtų kreiptis į teismą dėl paveldėto turto pirkimo ir pardavimo sandorių pripažinimo negaliojančiais, siekdamas patenkinti savo reikalavimus iš paveldėto turto. Jei negalėtų, tai kaip galėtų būti įgyvendinama įstatymo norma, numatanti įpėdinio atsakomybę už palikimo skolas paveldėtu turtu. Taip pat šiuo atveju kyla dar daugiau neatsakytų klausimų, į kuriuos šiandien atsakymo nepateikia nei teisės norma, nei teismų praktika, pavyzdžiui, ar gali įpėdiniai pasidalyti turtą, kol nėra patenkinti kreditorių interesai, kaip antstolis turėtų vykdyti teismo sprendimą dėl kreditorių reikalavimų patenkinimo ir pan.

Analizuojant sisteminiu požiūriu įpėdinių atsakomybės už palikėjo skolas reguliavimą Lietuvos teisėje, reikia atskirai skirti dėmesio kreditorių pranešimų tvarkai ir pasekmėms. Prieš tai aptarta, kad nors reikalavimas kreditoriams dėl pranešimų įpėdiniams būdingas tiek vienai, tiek kitai sistemai, tačiau yra pateikiama skirtinga šio instituto argumentacija, jo vieta ir pasekmės (tiesa, tai skiriasi netgi ir *pro viribus hereditatis* sistemos valstybėse). Lietuvoje pareiga kreditoriams pranešti apie savo reikalavimą nėra nei *cum viribus hereditatis*, nei *pro viribus hereditatis* sistemą atspindintis reikalavimas, o greičiau reikalavimas, turintis reikšmės įpėdinių apsisprendimui dėl palikimo priėmimo būdo¹⁶. CK 5.63 straipsnyje numatyta kreditorių pareiga pranešti apie savo reikalavimus per tris mėnesius nuo palikimo atsiradimo dienos egzistuoja ir sankcijos kreditoriams taikomos neatsi-

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad „Palikėjo kreditoriaus reikalavimo pareiškimo CK 5.63 straipsnio prasme tikslas yra suteikti įpėdiniui informaciją apie palikėjo kreditorių turtnines pretenzijas į palikėjo turtą, nes informacija apie palikėjo kreditorius padeda įpėdiniui apsispręsti, ar jam apskritai priimti palikimą, o jeigu priimti, tai koku būdu.“ [12]. Tačiau šiuo atveju kyla abejonių dėl tokio kreditorių reikalavimų pateikimo tikslo, nes visų pirma CK 5.63 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad reikalavimai turi būti pareikšti priėmimui palikimą įpėdiniams, antra, CK nėra suderinti kreditorių reikalavimų pateikimo ir palikimo priėmimo terminai. Jei laikoma, kad kreditorių reikalavimų pateikimo termino pagrindas yra padėti įpėdiniui apsispręsti dėl palikimo priėmimo, tai palikimo priėmimo terminas turėtų būti bent vienu mėnesiu ilgesnis nei kreditorių reikalavimų pateikimo terminas. Be to, ši pagrindimą paneigia ir galimybė pratęsti CK 5.63 straipsnyje numatytą terminą. Teismui priėmus sprendimą dėl reikalavimų pateikimo termino pratęsimo, įpėdinis jau negali pakeisti savo sprendimo dėl palikimo priėmimo būdo (išskyrus atvejus dėl administratoriaus paskyrimo). Ant- ra, toks pagrindimas kelia abejonių ir dėl doc A. Vileitos pateikto aiškinimo, kad ne visi reikalavimai turi būti pateikti per trijų mėnesių terminą [11, p. 30].

žvelgiant į palikimo priėmimo būdą. Be to, Civiliniame kodekse nenustatyta, kad laiku pateikti kreditorių reikalavimai privalo būti patenkinti iš paveldimo turto įpėdiniui priėmus palikimą pagal apyrašą ir tik turto likutis perduodamas įpėdiniui. Taigi CK nenumato tiesioginio atsakomybės apribojimo paveldimu turtu ir kreditorių pareigos pranešti apie savo reikalavimus ryšio. Kaip minėta, užsienio valstybėse taikant *cum viribus hereditatis* atsakomybės sistemą, taikomas palikimo kaip turtinio vieneto likvidavimo principas, kai visų pirma paveldėtu turtu atsiskaitoma su kreditoriais, o tik paskui tai, kas lieka, yra perduodama įpėdiniams. Taip specialiai suregulius palikimo likvidavimo procedūras, išsprendžiami pirmiau iškelti klausimai.

Kita vertus, CK 5.53 straipsnyje reglamentuojant turto apyrašo sudarymą ir jo turinį kaip vieną iš turto apyrašo elementų nurodoma, jog turi būti numatytas „visas daiktų, sudarančių palikimą, sąrašas, nurodant jų vertę ir aplinkybes, reikalingas jų vertei nustatyti“. Jei įstatymų leidėjas ketino nustatyti *cum viribus* principą, nėra aišku, kokių tikslų turi būti nustatoma paveldėto turto vertė¹⁷. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į tai, kad turto vertės nustatymo sąnaudos gali būti pakankamai didelės. Paveldėto turto vertės nustatymas yra svarbus *pro viribus hereditatis* atsakomybės sistemos požiūriu.

¹⁷ Reikėtų pažymėti, kad kai kuriose valstybėse (Vokietijoje, Ispanijoje), kuriose taikoma *cum viribus hereditatis* sistema, apyraše taip pat nurodoma paveldimo turto vertė. Ispanijos teisės doktrinoje nurodoma, kad apyrašo ir vertinimo tikslas – identifikuoti paveldimą turtą, kuris lieka atskaičius skolas ir todėl gali būti dalijamas iš karto. Atkreiptinas dėmesys, kad Ispanijoje nebūtinai turi būti nurodoma paveldimo turto rinkos vertė, tačiau visas paveldimas turtas turi būti vertinamas pasirinkus vienodą kriterijų [8, Spain, p. 267–268].

Jei manyti, kad, kaip nurodo doc. A. Vileita, įstatymų leidėjo tikslas buvo įtvirtinti įpėdinio atsakomybę už palikėjo skolas tik tikrąja paveldėto turto verte, sisteminė Civilinio kodekso analizė taip pat neišsprendžia visų klausimų, susijusių su šia įpėdinio atsakomybės sistema. Pavyzdžiui, nėra išspręsta, iki kokios dienos (momento) paveldėto turto vertė turi būti fiksuojama; palikimo atsiradimo, palikimo priėmimo ar apyrašo sudarymo dieną ar kt., ar priklauso įpėdinio atsakomybė nuo turto vertės sumažėjimo ar padidėjimo, nėra atsakymo į klausimą, ar tokiu atveju būtų galima išieškoti ir iš asmeninio įpėdinio turto ir pan. Kita vertus, taikant Civilinį kodeksą laikant, kad jame yra nustatyta *cum viribus hereditatis* įpėdinio atsakomybės sistema, problemų ir neigiamų pasekmių kiltų dar daugiau.

b) Specialioji norma, numatanti įpėdinio atsakomybės ribojimą – administravimo nustatymas

CK 5.55 straipsnyje numatytas reguliavimas turi *cum viribus hereditatis* sistemos bruožų. Šią nuomonę patvirtina ne tik lingvistinis normos aiškinimas¹⁸, bet ir sisteminė šios normos ir su ja susijusių normų analizė. Pažymėtina, kad doc. A. Vileita CK penktosios knygos komentare [11, p. 33] skirtingai aiškina 5.53 ir 5.55 straipsnius. Būtent pastarojo straipsnio atžvilgiu autorius nurodo, kad „įpėdinis už palikėjo skolas savo turtu neatsako, nes palikimo sudėtis jau fiksuota oficialiame dokumente“ [11, p. 33], o tai reiškia, kad autorius palaiko *cum viribus he-*

¹⁸ Kaip minėta, šiame straipsnyje nustatant atsakomybės ribas vartojama sąvoka „palikimas“ ir nėra vartojamas žodis „vertė“.

reditatis CK 5.55 straipsnio atžvilgiu. Manytina, minėtų straipsnių komentarų argumentacija stokoja logiškumo ir išsamumo¹⁹. Tačiau reikia sutikti, kad sisteminė normų analizė palaiko argumentą CK 5.55 straipsnyje numatytą ribotą įpėdinių atsakomybę interpretuoti kaip *cum viribus hereditatis* sistemos atsakomybę skirtingai nuo CK 5.53 straipsnio sisteminės analizės. Be to, šiuo atveju reikia įvertinti ir pirmiau aptartus *cum viribus hereditatis* sistemos bruožus užsienio valstybėse. Kaip minėta, vienas iš pagrindinių *cum viribus hereditatis* sistemos bruožų yra turto likvidavimo numatymas. Manytina, kad CK 5.55 straipsnyje įtvirtinamas turto likvidavimo (realizavimo) reikalavimas. Pirmia, vienas iš pagrindinių administratoriaus tikslų yra atsiskaityti su kreditoriais ir išieškoti palikimo skolas. Iš CK 5.55 straipsnio reguliavimo akivaizdu, jog šio straipsnio tikslas ir yra nustatyti, kad administratorius likviduotų palikimą kaip turtą. Šiame kontekste reikšminga ir CK 5.55 straipsnio 1 dalyje numatyta įpėdinių prašymo alternatyva: arba skirti administratorių; arba skirti administratorių ir spręsti dėl varžytinių ar bankroto bylos iškelimo. Toks administravimo nustatymo tikslas aiškiai suponuoja administratoriaus pareigą likviduoti palikimą kaip turtą, siekiant atsiskaityti šiuo turtu su kreditoriais. Be to, CK 5.55 straipsnio 4 dalis nukreipia į CK 4 knygos XIV skyrių, kuris suteikia administratoriui teisę visiškai administravimo atveju perleisti administruojamą turtą.

¹⁹ Tariant, kad pagrindas *cum viribus hereditatis* sistemai yra palikimo sudėties fiksavimas oficialiame dokumente, tai tas pats pagrindas turėtų būti taikomas ir CK 5.53 straipsnio atžvilgiu, nes remiantis ir pastaroju straipsniu sudaromas palikimo apyrašas, kuris yra oficialus dokumentas.

Antra, svarbu, jog esant *cum viribus hereditatis* sistemai būtų nustatytas apribojimas įpėdiniui disponuoti paveldėtu turtu, kad pirmiausiai būtų patenkinti kreditoriaus interesai. CK 5.55 straipsnis nereguliuoja, kokios įpėdinio galimybės disponuoti palikimu kaip turtu, tačiau akivaizdu, kad administravimo nustatymas riboja savininko teisės disponuoti turtu. Nors teisiniu paveldėto turto savininku lieka įpėdinis, tačiau turtu disponuoja administratorius, tai yra administratorius atlieka atitinkamus veiksmus įstatymo ir teismo nutarties pagrindu įpėdinio vardu. Administratoriaus veikla (kompetencija) yra skirta pasiekti aiškų tikslą – atsiskaityti su palikėjo kreditoriais. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad įpėdinis tuo laikotarpiu neturi teisės priimti sprendimų dėl disponavimo paveldėtu turtu. Tačiau teisės normos neišsprendžia daugelio klausimų, pavyzdžiui, kiek laiko administratorius turėtų administruoti palikimą (kol atsiskaitys su kreditoriais ar kol praeis trejų metų terminas ir pan.), kas kontroliuoja administratorių, kokius jis turėtų atlikti veiksmus norėdamas išsiaiškinti kreditorių (o gal tai nėra jo pareiga, jei trijų mėnesių terminas jau praėjęs). Iš teisės normų analizės galima daryti išvadą, jog teismas nekontroliuoja palikimo administratoriaus (kitais atvejais, pvz., bankroto byloje)²⁰. Teisės norma suponuoja, kad administratorių turėtų kontroliuoti patys įpėdiniai (CK 5.55 str. 7 d.). Administratorius turėtų stengtis atlikti kuo greičiau veiksmus, kad atsiskaitytų su kreditoriais

²⁰ Civilinio proceso kodekso XXXIX skyriuje tokių galimybių nenumatoma – teismui priėmus nutartį byla išsprendžiama iš esmės ir į teismą pakartotinai galima kreiptis pasikeitus aplinkybėms (CPK 582 str.).

(tiek su tais, kurie pagal CK 5.63 straipsnį yra pareiškę savo reikalavimą, tiek ir su tais, kuriems savo reikalavimo nereikėjo pareikšti). Atitinkamai nėra aišku, ką administratorius turėtų daryti su tuo turtu, kuris lieka atsiskaičius su žinomais palikimo kreditoriais: tą turtą parduoti ir lėšas patikėti saugoti, pvz., notarui (atitinkamai pagal CK 6.56 str.), ar taikyti kitas priemones, ar likusį turtą perduoti įpėdiniui. Jei būtų taikoma pastaroji sistema, būtų neaišku, ar po tokio turto perdavimo dar išlieka įpėdinio atsakomybė už palikėjo skolas, jei taip, tai kokia *cum viribus hereditatis* ar *pro viribus hereditatis*? Abejotina, ar būtų pagrindo teigti, jog įpėdinio atsakomybė kažkaip transformuojasi iš vienos rūšies į kitą. Kita vertus, nėra ir pagrindo teigti, kad įpėdinio atsakomybė kreditoriams baigiasi (kitai tariant, jog palikimo likvidavimas baigėsi ir turtas yra laisvas nuo skolų). Tai ypač būtų nepagrįsta, laikant, kad maksimalus trejų metų terminas kreditoriams pratęsti reikalavimų pareiškimo terminą dar nesibaigė. Taip pat, matyt, nebūtų pateisinama aiškinti CK normas taip, kad likęs turtas neturi būti perduodamas įpėdiniui, o laikomas, pavyzdžiui, notaro sąskaitoje. Manytina, kad palikimo administratoriui atsiskaičius su visais žinomais palikimo kreditoriais, likęs turtas turėtų būti perduotas įpėdiniams, laikant, kad įpėdiniai liko atsakingi pagal *cum viribus hereditatis* sistemą už likusias palikimo skolas, jei jos būtų nustatytos ir vėliau, nepasibaigus trejų metų terminui²¹.

Taigi sisteminiu požiūriu vertinant CK normas, reglamentuojančiais ribotąją įpė-

dinių atsakomybę pagal CK 5.53 straipsnį, negalima daryti vienintelės išvados, kad įstatymų leidėjo tikslas buvo nustatyti *cum viribus hereditatis* atsakomybės sistemą. Šiuo atveju neatsakytų klausimų yra pakankamai daug tam, kad sistema galėtų tinkamai veikti. CK nuostatos, numatančios įpėdinių civilinės atsakomybės ribojimą pagal CK 5.55 straipsnį, labiau suponuoja *cum viribus hereditatis* sistemą.

3. Ribota įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas: solidarioji ar dalinė?

CK 5.52 straipsnyje numatyta, kad tuo atveju, kai įpėdinis priima palikimą perimdamas turto valdymą arba padavęs pareiškimą notarui, jis yra asmeniškai atsakingas už palikėjo skolas. Tokiu atveju nustatyta, kad šio įpėdinio atsakomybė už tokias skolas kartu su kitais įpėdiniais yra solidari. Šis straipsnis taikomas tik tuo atveju, kai numatoma visiška įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas. Taigi galima manyti, kad ir solidariosios atsakomybės principas yra taikomas tik visiškos atsakomybės atžvilgiu. Kiti kodekso straipsniai, reguliuojantys ribotąją įpėdinio atsakomybę, neskiria dėmesio įpėdinių atsakomybės rūšiai apibūdinti. O teismų praktika šiuo klausimu yra nevienalytė ir tam tikrais atvejais priešinga autorių nuomonei²². Toliau pateikiama autorių nuomonė, kad dabartinis reguliavimas suponuoja nuomonę, jog ribotosios

²¹ Vokietijoje taip pat vyrauja nuomonė, kad jei kreditorius kreipiasi pasibaigus administravimui, jis gali nukreipti išieškojimą į išlikusį palikėjo turtą, neatnaujiant administravimo [8, Germany, p. 164]

²² Praktiškai tą patį santykį teismas įvertino skirtingai – vienu atveju nurodydamas, kad įpėdinių atsakomybė yra dalinė, kitu atveju jau remdamasis visiškai kitais argumentais – jog solidari (LAT CBS 2011 m. kovo 14 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-108/2011 B. M. v E. Ž. ir M. Ž.; LAT CBS 2011 m. kovo 28 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-135/2011 M. V. v E. Ž. ir M. Ž.).

atsakomybės atveju esant įpėdinių daugetui įpėdinių atsakomybė yra dalinė.

Visų pirma, reikia pažymėti, kad nėra aišku, kodėl visiškos atsakomybės atžvilgiu yra pasirinktas toks reguliavimas, kuriuo siekiama nustatyti dar didesnę palikėjo kreditorių interesų garantiją²³ nei lemia visiškos atsakomybės nustatymas. Kitaip tariant, palikėjo kreditoriai ne tik turi teisę išieškoti iš asmeninio įpėdinio turto, bet ir pasirinkti jiems palankiausią įpėdinį savo interesams patenkinti. Šiuo požiūriu keltinas klausimas, ar toks reguliavimas nepažeidžia interesų pusiausvyros principo (nepažeidžia įpėdinių kreditorių interesų, o ir paties įpėdinio interesų). Įpėdinių atžvilgiu reikia sutikti su tuo, kad įpėdinis turi teisę pasirinkti – priimdamas palikimą jis turi teisę apsispręsti dėl palikimo priėmimo būdo, o priimdamas pagal apyrašą jis turi galimybę užkirsti kelią šios normos veikimui, tačiau reguliavimas pats savaime taip pat turi užtikrinti tinkamą interesų pusiausvyrą, kitaip bus pakirstas pasitikėjimas įstatymų leidyba. Tačiau įpėdinio kreditorių požiūriu situacija kiek sudėtingesnė – įpėdinio kreditoriai net neturi teisės inicijuoti paveldėto turto apyrašo sudarymo (pagal CK 5.53 str. 8 d. palikimo apyrašą gali pareikalauti sudaryti palikėjo kreditoriai) ar kreiptis dėl palikimo administravimo paskyrimo (CK 5.55 str.), ar taikyti kitas priemones, kurios numatomos kitų valstybių kodeksuose: pvz., inicijuoti fizinio asmens bankrotą ar turto atskyri-

mo²⁴ procedūrą. Žinant įstatymų leidėjo tikslą ir filosofiją nustatant solidariosios atsakomybės principą visiškos įpėdinio atsakomybės atveju būtų galima lengviau nustatyti analogijos taikymo būtinybę ir ribotosios atsakomybės atveju. Kita vertus, jei manyti, kad Lietuvos CK yra nustatyta *cum viribus hereditatis* atsakomybės sistema ir siekiama atsiskaityti su kreditoriais, o tik likusį turtą (turtą be skolų) perduoti įpėdiniais, jokios normos nenumatymas dėl solidariosios įpėdinių atsakomybės yra logiškas. Pritarus doc. A. Vileitos nuomonei, kad šiuo atveju yra bendra dalinė nuosavybė ir įpėdinis „priėmęs palikimą įgyja atitinkamą dalį nuosavybės teisės į kiekvieną palikimo sudėtyje esantį daiktą, atitinkamą dalį teisių ir pareigų, išplaukiančių iš prievolinių santykių“ [11, p. 30], nėra aišku, kodėl prievolės prigimtis turėtų pasikeisti visiškos įpėdinių atsakomybės atveju.

Apibūdindamas CK 5.52 straipsnio tikslus, doc. A. Vileita nurodo, kad šio straipsnio tikslas „užtikrinti palikėjo kreditorių interesus rinkos ekonomikos sąlygomis, kai palikėjas gali turėti didelių ne tik buitinio pobūdžio, bet ir komercinių skolų“ [11, p. 29]. Vien tai, kad ribotosios įpėdinių atsakomybės atveju yra numatomas turto ir skolų fiksavimas ir jo įvertinimas, manytina, nėra pakankamas pagrindas keisti kreditorių padėtį, nustatant solidarią įpėdinių atsakomybę. Tuo labiau kad pirmu atveju palikėjo kreditorių interesai yra pernelyg apsaugoti, o antruoju – apsaugos visiškai nelieta (ir ypač dėl neaiškaus reguliavimo).

²³ „Solidarumas yra tam tikra teisinė fikcija, atspindinti gyvenimo būtinybę pirmiausia apsaugoti kreditoriaus interesus“ (MIKELĖNAS, V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002, p. 129).

²⁴ Pvz., Prancūzijoje įpėdinio kreditorius turi teisę reikalauti palikimo atskyrimo nuo asmeninio įpėdinio turto.

Solidari įpėdinių atsakomybė yra numatyta Lenkijoje, Vokietijoje, Estijoje (už palikėjo skolas, bet ne už palikėjo laidojimo, palikimo administravimo, apyrašo sudarymo ir kitas išlaidas, už kurias numatyta dalinė atsakomybė). Lenkijoje įpėdinių atsakomybė yra solidari iki paveldimo turto pasidalijimo – nuo šio momento įpėdiniai atsako už palikėjo skolas proporcingai savo daliai. Vokietijoje įpėdiniai solidariai atsako už bendras palikėjo skolas (Vokietijos CK 2058 str.), tačiau iki palikimo pasidalijimo atsiranda atsakomybės ribojimas – kiekvienas įpėdinis gali prieštarauti skolos išieškojimui iš kito jo turto, išskyrus paveldimą dalį (Vokietijos CK 2059 str.). Skolos išieškomos nebūtinai proporcingai paveldimai daliai, tačiau neviršijant jos. Visose valstybėse, nustatant solidariąją įpėdinių atsakomybę, siekiama užtikrinti palikėjo kreditorių, kurie susiduria su skolininkų daugetu vietoje vieno buvusio skolininko, interesus. Vokietijos CK teisės normos, gindamos kreditorius, nustato ir įpėdinių apsaugos priemonę – atsakomybės ribojimą paveldima dalimi.

Vienintelis loginis argumentas nustatyti solidariąją įpėdinių atsakomybę galėtų būti paveldėjimo universalumas. Šiuo atveju šis institutas užtikrina, kad kreditorių padėtis nepasikeičia po asmens mirties. Taigi, turint mintyje tai, kad kreditorius iki asmens mirties turėjo galimybę nukreipti išieškojimą į vieną asmenį, o ne į kelis, gali būti pagrindu pateisinti įpėdinių atsakomybės solidarumą. Tačiau šis argumentas galiotų neatsižvelgiant į tai, ar įpėdinių atsakomybė būtų visiška ar ribotoji. Kaip minėta, jis nebūtų tinkamas, jei nustačius ribotąją įpėdinių atsakomybę, būtų numatytas turto likvidavimo procesas.

Akivaizdu, kad įstatymų leidėjo ketinimai ir tikslai nėra aiškūs įpėdinių atsakomybės atžvilgiu. Akivaizdu tik tai, kad solidarioji įpėdinių atsakomybė, numatyta tik 5.52 straipsnyje, rodo įstatymų leidėjo ketinimą padidinti palikėjo kreditorių apsaugą tik visiškos įpėdinių atsakomybės atveju. Tačiau toks reguliavimas labai svarstytinas palikėjo kreditoriaus, įpėdinių ir įpėdinių kreditoriaus interesų pusiausvyros užtikrinimo požiūriu.

Antra, pagal Civilinio kodekso 6.6 straipsnio 1 dalį solidarioji prievolė nepreziumuojama, ji atsiranda tik įstatymų ar šalių susitarimu nustatytais atvejais, taip pat kai prievolės dalykas yra nedalus (atvirkščiai, pagal CK 6.5 str. egzistuoja būtent dalinės prievolės prezumpcija). Tokiu būdu solidarioji įpėdinių atsakomybė galėtų atsirasti tik tuo atveju, kai įstatymas (šiuo atveju – CK) aiškiai nustatys tokią atsakomybę. Kaip analogijos tokios prievolės negali taikyti ir kitiems santykiams, kur toks reguliavimas nėra aiškiai nustatytas ir negalima to pritaikyti pagal prievolės esmę. Pati bendra dalinė nuosavybė suponuoja ir bendrą dalinę prievolę. Todėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo argumentai, kad „Nors CK 5.53 straipsnyje, kuriame nustatytas palikimo priėmimas pagal apyrašą, nenustatyta, kaip įpėdiniai atsako už palikėjo skolas – solidariai ar subsidiariai, o tik apibrėžiamos atsakomybės paveldėtu turtu ribos, tačiau CK 5.52 straipsnis laikytinas norma, įtvirtinančia bendrąją taisyklę, kad esant keliems įpėdiniams jie už palikėjo skolas atsako solidariai“ [14] yra netoleruotini ir nepagrįstai išplečia CK 5.52 straipsnio reguliavimo ribas.

Trečia, atitinkamas reguliavimas yra numatytas ir Civilinio kodekso 6.10 straips-

nyje, jame numatoma, kad tiek solidarioji pareiga, tiek solidarūs reikalavimas pereina įpėdiniams (padalijamas įpėdiniams) pagal penktosios knygos taisykles. Šio straipsnio komentare yra nurodoma „bendroji taisyklė, kad pasyvusis solidarumas nėra paveldimas. Todėl mirusiojo įpėdiniai nebus laikomi solidariaisiais skolininkais ir atsakys pagal dalinės prievolės taisykles (CK 6.5 straipsnis)“ [9, p. 31]. Šiuo atveju CK 5.52 straipsnyje numatyta taisyklė, kad įpėdinių atsakomybė už palikėjo prievolės numatyta kaip solidari, yra vertinama kaip išimtinis reguliavimas [9, p. 31]. Tiesa, ši nuostata aptaria tą situaciją, kai pati prievolė, kurią turi įvykdyti palikėjas, yra solidari. Tačiau gali būti situacija, kai pati palikėjo prievolė nėra solidari, tačiau kreditorius remiantis CK 5.52 straipsniu galės nukreipti išieškojimą į bet kurį iš įpėdinių kaip solidarių skolininką viso palikimo atžvilgiu. Šias situacijas būtų galima iliustruoti keliais pavyzdžiais:

1 pavyzdys

Palikėjas A kaip solidarūs skolininkas turi atlyginti žalą trečiajam asmeniui. Palikėjas A mirė neatlyginęs žalos. Trys įpėdiniai priėmė palikimą nesikreipdami į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Šiuo atveju palikėjo A kreditorius turės teisę nukreipti savo reikalavimą tiek į bet kurį žalą padariusį asmenį, tiek į bet kurį palikėjo A įpėdinį. Jei palikėjo A įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas būtų ribota (pagal CK 5.53 straipsnio taisykles), tretysis asmuo galėtų nukreipti savo reikalavimą į konkretų įpėdinį ne į kaip solidarių skolininką, bet kaip į skolininką, turintį bendrąją dalinę prievolę, kitaip tariant, palikėjo A įpėdinis turėtų atlyginti žalą tik neviršijant paveldėto turto dalies.

2 pavyzdys

Palikėjas A turi atlyginti žalą trečiajam asmeniui (šiuo atveju nėra solidariosios prievolės). Palikėjas A mirė neatlyginęs žalos. Trys įpėdiniai priėmė palikimą nesikreipdami į teismą dėl turto apyrašo sudarymo. Šiuo atveju palikėjo A kreditorius turės teisę nukreipti savo reikalavimą į bet kurį palikėjo A įpėdinį. Jei palikėjo A įpėdinių atsakomybė už palikėjo skolas būtų ribota (pagal CK 5.53 straipsnio taisykles), tretysis asmuo galėtų nukreipti savo reikalavimą į konkretų įpėdinį ne į kaip solidarių skolininką, bet kaip į skolininką, turintį bendrąją dalinę prievolę, kitaip tariant, palikėjo A įpėdinis turėtų atlyginti žalą tik neviršijant paveldėto turto dalies.

Akivaizdu, kad CK 6.10 straipsnis negali būti pagrindu nustatyti, kokia įpėdinių atsakomybė yra ribotosios įpėdinių atsakomybės atveju, o tuo tikslu turėtų būti vertinamos CK penktosios knygos normos. Manytina, kad nėra visiškai teisinga Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pozicija, kai remiantis CK 6.10 straipsniu yra daroma išvada, jog įpėdinių atsakomybė ir ribotosios atsakomybės atveju yra dalinė net ir ne solidariosios prievolės atžvilgiu²⁵. Be

²⁵LAT CBS 2011 m. kovo 14 d. nutartyje c.b. Nr. 3K-3-108/2011 B. M. v E. Ž ir M. Ž **nurodyta:** „Minėta, kad teismas, iš naujo apeliacine tvarka nagrinėdamas bylą ir nustatęs bylai reikšmingas aplinkybes bei įvertinęs byloje surinktus įrodymus, turi išspręsti ir įpėdinių atsakomybės klausimus, nes įpėdiniui (įpėdiniams) kartu su paveldėtu turtu pereina ir pareiga atsakyti už palikėjo skolas priklausomai nuo palikimo priėmimo būdo visu savo turtu arba tik paveldėtu turtu (CK 5.1 straipsnio 2 dalis, 5.52 straipsnis, 5.53 straipsnio 1 dalis). Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad CK 5.52 straipsnyje nustatyta, jog, priėmus palikimą paduodant prašymą notarui, jei yra keli įpėdiniai, visi įpėdiniai už palikėjo skolas atsako solidariai, o CK 5.53 straipsnyje, kuriame nustatytas palikimo priėmimas pagal aprašą, nenumatyta, kaip įpėdiniai atsako už palikėjo skolas – solidariai ar subsidariai, tik apibrėžiamos

abejonės, galima sutikti su teismo pozicija nebent tuo aspektu, kad CK 6.10 straipsnyje numatytą reguliavimą būtų galima taikyti kaip analogiją, bet ne kaip taisyklę nustatantį straipsnį.

Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus darytina išvada, kad ribotosios įpėdinių atsakomybės atveju įpėdinių atsakomybė už palikėjo kreditorių prievolės yra dalinė, o ne solidarioji.

4. Ar įmanoma atiršti Gordijo mazgą?

Iš pirmiau išanalizuotų klausimų matyti, kad problemų, susijusių su įpėdinių ribotąja atsakomybe už palikėjo skolas, yra labai daug. Kai kurios jų išsprendžiamos aiškinant Civilinį kodeksą, kitoms reikia keisti CK. Sprendžiant įpėdinių atsakomybės rūšies esant įpėdinių daugumai (kai atsakomybė ribota) klausimą, sisteminė Civilinio kodekso nuostatų analizė pateikia vienintelį atsakymą: įpėdinių atsakomybė yra dalinė. Tačiau šiuo atveju išlieka klausimas, ar toks skirtingos įpėdinių atsakomybės rūšies nustatymas esant ribotai ir neribotai įpėdinių atsakomybei tikslingumo požiūriu yra pagrįstas. Šio straipsnio autorių nuomone – ne.

atsakomybės paveldėtu turto ribos. Teismui taikant šias normas, turi būti atsižvelgiama ir į CK 6.10 straipsnio nuostatas. Būtent šioje normoje nustatyta, kad pasyvusis solidarumas nepaveldimas, nes solidarioji pareiga, jei įstatyme ar sutartyje nenumatyta kitaip, po skolininko mirties padalijama (CK 6.10 straipsnio 1 dalis), todėl įpėdiniai nelaikomi solidariaisiais skolininkais ir atsako pagal dalinės prievolės taisyklės (CK 6.5 straipsnis), išskyrus CK 5.52 straipsnio nustatytais atvejais, kai įpėdinis priima palikimą turto valdymo perėmimu arba padavęs pareiškimą notarui ir kai prievolės dalykas yra nedalus. Teisėjų kolegija pažymi, kad ginčo atveju prievolės dalykas yra pinigai, t. y. prievolės dalykas yra dalus, taigi nagrinėju atveju turi būti nustatoma įpėdinių atsakomybės dalys.“

Klausimas dėl įpėdinių atsakomybės sistemos – *cum viribus hereditatis* ar *pro viribus hereditatis* – nėra toks paprastas. Kaip išnagrinėta, skirtingi teisės normos analizės būdai pateikia skirtingą rezultatą: teisės normos aiškinimas įstatymų leidėjo ketinimų metodu nepateikia aiškaus atsakymo, gramatinė teisės normos analizė pateikia akivaizdų atsakymą, kad turėtų būti taikoma *cum viribus hereditatis* sistema, tačiau sisteminė analizė neleidžia aiškiai atsakyti į šį klausimą. Be to, kaip buvo nurodyta prieš tai, sisteminė analizė pateikia skirtingą atsakymą, kokia sistema turėtų būti taikoma bendrosios įpėdinių atsakomybės ribojančios normos atžvilgiu (CK 5.53 str.) ir kokia – turto administravimo atveju. Vis dėlto negalima nepažymėti, kad, ribojant įpėdinio atsakomybę paveldimu turto (*cum viribus hereditatis*), teisės aktai turi reglamentuoti daugiau aspektų (įpėdinių teisės disponuoti paveldimu turto ribojimas, kreditorių informavimo ir turto realizavimo tvarka), kurių Lietuvos civiliniame kodekse nėra. Atsižvelgiant į užsienio valstybių teisės aktus ir sistemiškai analizuojant Civilinį kodeksą, Lietuvos reglamentavimas yra panašesnis į tų valstybių, kurios įpėdinių atsakomybę riboja paveldimo turto verte (*pro viribus hereditatis*). Atsižvelgiant į tai, siūlytina CK normas dėl įpėdinių atsakomybės taikyti kaip *pro viribus hereditatis* sistemą nustatančias normas. Tačiau įpėdinių atsakomybės ribojimo atveju, kai yra nustatomas palikimo administravimas, daugiau argumentų yra taikyti atsakomybės ribojimą pagal *cum viribus hereditatis* sistemos taisykles.

Tačiau net ir bandant vienaip ar kitaip taikyti Civilinio kodekso nuostatas, visada

kils klausimas, ar tinkamai yra aiškinamos normos, ar pasiekiamas normose užkoduotas tikslas ir ar teisės normos tenkina visuomenės interesus. Tiesos paieškos paprastai gali pažeisti vienų ar kitų asmenų interesus. Kilus ginčui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turės ne tik taikyti ir aiškinti teisės normas, bet ir kurti naujas teisės normas, o tai nebūtinai sutaps su visuomenės ar žmogaus CK normų supratimu. Siekiant išspręsti klausimus, kurių kyla išanalizavus Civilinio kodekso nuostatas, susijusias su įpėdinio atsakomybe, be žalos visuomenės ir žmogaus interesams būtina perkirsti Gordijo mazgą. Manytina, tą galėtų padaryti tik įstatymų leidėjas atitinkamai pakeisdamas Civilinį kodeksą.

Išvados

Užsienio valstybėse esant ribotos įpėdinių atsakomybės sistemai dominuoja *pro viribus hereditatis* atsakomybės sistema, o ne *cum viribus hereditatis*.

Pagal *cum viribus hereditatis* sistemą reikia, kad būtų nustatytas palikimą sudarantis turtas, jis atitinkamai nustatyta

tvarka likviduotas, siekiant patenkinti palikimo kreditorių reikalavimus, nustatyti apribojimai įpėdiniui disponuoti turtu, iki bus patenkinti kreditorių reikalavimai. *Pro viribus hereditatis* sistemai reikia tik vieno pagrindinio dalyko – nustatyti palikimo vertę, kuri ir rodo įpėdinio atsakomybės ribas.

Lietuvos paveldėjimo sistema labai neišklaidingai reguliuoja įpėdinių atsakomybę. Ir nors siūlytina ribotą įpėdinių atsakomybę bendruoju pagrindu aiškinti kaip *pro viribus hereditatis* atsakomybę nustatančią sistemą, o administravimo nustatymo atveju kaip *cum viribus hereditatis* nustatančią sistemą, tačiau nėra visiškai akivaizdu, kad argumentai palaikytų vieną ar kitą sistemą. Siekiant išspręsti klausimus, kurių kyla išanalizavus Civilinio kodekso nuostatas, susijusias su įpėdinio atsakomybe, būtina keisti Civilinį kodeksą.

Lietuvos paveldėjimo sistemoje nustatytas ribotosios įpėdinių atsakomybės esant kreditorių daugumai reguliavimas turėtų būti aiškinamas kaip nustatantis dalinę įpėdinių atsakomybę.

LITERATŪRA

Teisės aktai ir jų parengiamoji medžiaga

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2263.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, *Valstybės žinios*, 1964, nr. 19-138.
3. Prancūzijos civilinis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22>>.
4. Vokietijos civilinis kodeksas [interaktyvus. Žiūrėta 2010 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html>.
5. Latvijos civilinis įstatymas (Latvia Civil Law) [interaktyvus. Žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga

per internetą: <www.ur.gov.lv/faili/ENGLISH%20Normativie%20akti/civillikums.doc>.

6. Estijos paveldėjimo įstatymas (Law of Succession Act) [interaktyvus. Žiūrėta 2010 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legaltext.ee/text/en/X1001K3.htm>>.

7. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso penktosios knygos projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=97148>

Specialioji ir kita literatūra

8. Ed. PINTENS, Walter. *International Encyclopedia of Laws: Family and Succession Law*. Kluwer: Kluwer Law International, 2006.

9. MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.

10. SUMNER, Ian; WARENDORF, Hans. *Inheritance Law Legislation of the Netherlands: A translation of book 4 of the Dutch Civil Code, procedural provisions and private international law legislation*. Antwerp-Oxford: Intersentia, 2005.

11. VILEITA, Alfonsas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (3). Justitia, 2003, nr. 5 (47).

LIMITED LIABILITY OF THE SUCCESSORS

Danguolė Bublienė, Eglė Čaplinskienė

S u m m a r y

Succession law is not a very popular subject among legal scientists in Lithuania. The authors of the article aim at initiating discussions among legal scientists as well as practicing lawyers regarding the questions of liability of the successors for the debts of succession.

The systems of limited liability of the successors are analysed in this article. In case of limited liability of the successors liability *pro viribus hereditatis* prevails over liability *cum viribus hereditatis* in European countries. Liability *cum viribus hereditatis* requires identifying the property belonging to the succession, liquidating this property in order prescribed by law with the aim to satisfy the claims of the creditors of succession, establishing restrictions to the successor to dispose of the inherited property until the satisfaction of the claims of the creditors of succession. Liability *pro viribus hereditatis* requires only one thing – to identify the value of the succession, which determines the limits of the liability of the successor. The authors of the article also intend to answer the question what

Teismų praktika

12. LAT CBS 2009 m. birželio 8 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-190/2009 UAB DK „PZU Lietuva“ v. D.V.

13. LAT CBS 2011 m. kovo 14 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-108/2011 B. M. v. E. Ž. ir M. Ž.

14. LAT CBS 2011 m. kovo 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-135/2011 M. V. v. E. Ž ir M. Ž.

kind of liability system is in Lithuania: *cum viribus hereditatis* or *pro viribus hereditatis*. Lithuanian Civil Code regulates the liability of the successors very unclearly. The authors propose to interpret liability of the successors as *pro viribus hereditatis* in a general case (limited liability by the inventory) and as *cum viribus hereditatis* in case of administration. Nevertheless some doubts still remain. In order to answer the questions that arise analyzing the norms of the Civil Code related to the liability of the successors without harm to the interests of the society and persons, it is necessary to cut the Gordian knot. This may only be done by the legislator by making amendments in the Civil Code.

The regulation of Lithuanian succession law regarding the limited liability of the successors in case of plurality of successors is also analyzed in the article. Authors also present the critical view on Lithuanian Supreme Court practice on this issue. In the authors' opinion the regulation should be interpreted as imposing partial liability of the successors.

Įteikta 2011 m. sausio 24 d.

Priimta publikuoti 2011 m. spalio 6 d.